

Obsah

Příjemci, smysl a struktura textů <i>Soutěžní rétorika: debatování formou KP</i>	9
1. Co je soutěžní rétorika a proč ji a jejím prostřednictvím učit	12
2. Doporučení k volbě institucionálního rámce vzdělávání prostřednictvím soutěžní rétoriky	22
3. Metodická podpora a doporučení pro práci s učebnicí a žáky	26
K úvodu	29
Ke kapitole 1	30
Ke kapitole 2	45
Ke kapitole 3	48
Ke kapitole 4	51
Ke kapitole 5	51
Ke kapitole 6	55
Ke kapitole 7	55
Ke kapitole 8	57
4. Jak vybrat dobrou tezi debaty	60
5. Inovace ŠVP	64

Příjemci, smysl a struktura textů

Soutěžní rétorika: debatování formou KP

Kompetence, znalosti a dovednosti rozvíjené neorétorikou, tj. především etická argumentace založená na kritickém myšlení, dovednosti vyhledávání a hodnocení informací, komunikační kompetence, znalosti o světě okolo nás, sociální inteligence a schopnost týmové práce zřejmě stojí v základu představ směřování rozvoje českého školství. Podle textů *Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice* a *Rámcových vzdělávacích programů* je jejich rozvoj a osvojení jedním ze zásadních cílů primárního a především sekundárního vzdělávání.

Navzdory skutečnosti, že se tyto dovednosti a kompetence objevují v podobě cílů a výstupů vzdělávání prakticky ve všech oborech kurikula středních i základních škol, neexistuje předmět, který by tyto *obecné základy* systematicky rozvíjel. Neexistují potom pochopitelně ani příslušné vzdělávací opory.

Absenci vzdělávání zaměřeného na rozvoj těchto dovedností ve školách do jisté míry supluje aktivity neformálního vzdělávání. Jednou z těchto aktivit je vzdělávání metodou soutěžní rétoriky, organizované v rámci mezinárodního Debatního programu K. Poppera (KPDP) Asociací debatních klubů, z. s. Ta se ve své činnosti opírá jednak o zahraniční zdroje a také o vlastní produkci vzdělávací literatury. Zahraniční zdroje ne vždy odrážejí realitu a potřeby českých žáků, vlastní produkce je potom spíše zaměřena na praktické návody a postupy vedoucí k úspěchu v debatních soutěžích. I zde chybí opora, která by účastníkům debatního programu nabízela ucelený postup rozvoje.

Snahou souboru textů *Soutěžní rétorika: debatování formou KP* je tyto mezery zaplnit. Jejich vznik motivovaly tyto cíle:

- Pomoci zainteresovaným aktérům ustavit na školách volitelný předmět, který by nabídl obecný základ rozvoje uvedených a dalších kompetencí.
- Nabídnout tomuto předmětu, žákům a jejich učitelům vzdělávací opory.
- Sumarizovat teorii a postupy soutěžní debaty do takové podoby, která by umožnila systematický a cílevědomý rozvoj žáků.

Zamýšlenými příjemci jsou proto:

- Aktéři formálního, zejména sekundárního vzdělávání, především učitelé a žáci.
- Aktéři neformálního vzdělávání v rámci KPDP, především debatéři, kouči a rozhodčí.

Výstupem snažení je souhrn textů se společným názvem *Soutěžní rétorika: debatování formou KP*.

Soubor zahrnuje následující texty:

Pro žáky a debatéry:

- Učebnice.
- Samostatnou přílohu *Kurz formální logiky pro debatéry* (pouze elektronicky).

Pro vzdělavatele (učitele a kouče)

- Poznámky pro vzdělavatele.
- Editovatelné přílohy oddílu *Inovace ŠVP*.

Příjemci, smysl a struktura textu

Poznámky pro vzdělavatele

Předkládaný text je určen vzdělavatelům jak v oblasti formálního, tak v oblasti neformálního vzdělávání. V prvním případě se jedná o učitele škol, v tom druhém o bývalé debatéry, kteří se rozhodli v programu KPDP pokračovat v roli koučů debatních klubů. Protože oslovujeme dvě, svojí debatní a vzdělávací praxí poměrně odlišné skupiny, lze i smysl textu vidět zejména ve dvou oblastech. Jsou jimi:

- Pomoc novým koučům debatních klubů úspěšně klub vést.
- Pomoc učitelům ustavit a následně učit volitelný předmět založený na postupech soutěžní rétoriky.

Uvedeným cílům odpovídá obsah. Text nabízí:

1. Přiblížení metody soutěžního debatování a obhajobu jejího místa ve vzdělávání.
2. Doporučení k volbě institucionálního rámce vzdělávání žáků prostřednictvím soutěžní rétoriky.
3. Metodickou podporu a doporučení pro práci s žákovskou učebnicí a žáky samotnými:
 - Doplnění a případné komentáře k vybraným částem textu žákovské učebnice.
 - Komentáře k vybraným cvičením, v některých případech jejich rozšíření či doplnění.
 - Odkazy na místa učebnice, kde se probíranými jevy zabýváme opakovaně. Ty slouží k lepší orientaci vzdělavatele v učebnici.
4. Návod, jak vybrat dobrou tezi debaty.
5. Podporu školy k inovaci ŠVP – jeho rozšíření o předmět *soutěžní rétorika*. Součástí jsou přílohy v editovatelné podobě.

Je zřejmé, že ne každý z oddílů využijí obě skupiny příjemců. Doufáme nicméně, že to potřebné zde najdou obě skupiny.

Upozornění

Pokud jste prošli praxí KPDP, jste zkušení debatéři a nyní se pouštíte do koučování, rád bych upozornil na rozdíly mezi vaší dosavadní zkušeností a textem učebnice. **První** věc je maličkost. Z důvodů hodných zřetele občas používáme jiná slova, než na jaká jste zvyklí. Namátkou třeba *kolokvium*, *problematizace*, *očekávání*, *skutečnosti*, *aporie* a některá další. Jde ale jen o jiná, věříme, že přesnější či v jiném smyslu lepší slova pro koncepty, které znáte.

Mnohem důležitější je ale **druhá věc**, totiž zcela **zásadní rozdíl ve vnímání cílů argumentace**. Z něj potom odvozujeme i významně jiné praktiky, které vedou k naplnění těchto cílů. O co jde:

Ani čtvrt století existence KPDP nestačilo ke zřejmé formulaci *správného* argumentu debaty. Pořád je nejasné, jak jej poznáme a o co přesně tak mají debatéři usilovat. Potom je pochopitelně nejasné i to, kdy je argument obhájěn a kdy je úspěšně zpochybněn. Pravidla hovoří o *platnosti* argumentace. To je zjevný odkaz k formální logice. Jenže argumenty debaty se formální logice často vzpírají, nepracujeme s výroky. Snahy postavit debatování na základech formální logiky zásadním způsobem selhávají. Spojení *platnost argumentu* tedy nemá logický význam. Nemá ale ani žádný jiný, spolehlivě formulovaný.

Řešení jsme přitom měli před očima celou dobu. Prakticky v každém textu o debatování autoři citují Aristotela a Toulmina, případně Perelmana. Stačilo uvědomit si, že Aristotelova rétorika, s malým r, myslíme tím celou rétorickou tradici od Aristotela dále, a debatování jsou v podstatě totéž. Perelman a Toulmin jsou součástí této tradice, respektive jejími obnoviteli. Terminologickou mlhu způsobil humanistický odklon od původního obsahu rétoriky a moderní výklad významu slova jako nauky o vyjadřování. Slovo *debatování* a aktivita, kterou toto slovo popisuje, potom není nic jiného než novotvar pro *původní* argumentativní rétoriku sofistů. To je výchozí poznatek, na kterém stavíme celou koncepci argumentace debaty v učebnici.

Formálně a navenek se věc projevuje tak, že se k této tradici hlásíme a debatování s tradiční rétorikou ztožňujeme. Celý předkládaný soubor textů jsme ostatně z tohoto z tohoto důvodu nazvali tak, jak je nazván, *soutěžní rétorikou*.

Dopadem změny v přístupu, uvědomění si, co vlastně debatování je, je potom i **nový postoj k teorii argumentu**. V rétorice totiž víme dost dobře, co je *dobrý* a (v nelogickém smyslu) *platný* argument. Víme, *jak jej poznáme*, a dokážeme popsat, o *co mají řečníci usilovat*. Dokážeme potom výrazně přesněji a s výrazně větší jistotou určit, zda argument splnil či nesplnil svůj účel v debatě. Samozřejmě, hovoříme-li o *přesvědčivosti* na základě *plauzibility*, a to je zásadní kritérium kvality rétorického argumentu, máme stále co do činění s poměrně širokým standardem. Ale máme jej a to je důležité.

Pokud jste tedy zkušený debatér anebo debatérka, vaše zkušenosti se vám budou při koučování velmi hodit. Zároveň ale vězte, že v učebnici pojmáme teorii argumentace **významně jinak**, než jste ze své debatní praxe zvyklí. Obhajoba i problematizace se opírají o **zásadní koncept rétorického argumentu, přesvědčivost**. Věnujte prosím této dramatické změně a všem důsledkům, které z ní pro vedení soutěžně-rétorické rozpravy vyplývají, náležitou pozornost.

Naopak potom, **pokud jste praxí debatního programu neprošli** a vaše poznání debaty stejně jako poznání vašich žáků zprostředkovala jen učebnice soutěžní rétoriky, vás čeká na soutěžích překvapení. Slovům vašich žáků občas nebudou ostatní rozumět. Jak již zaznělo, to je maličkost. Překvapení v oné druhé věci, konceptu **přesvědčivosti argumentace**, bude významnější. Včetně některých dalších dopadů. To proto, že v programu KPDP je pojem *přesvědčivost* neznámý. Debatéři v souladu s pravidly usilují o *obhajobu debatované teze*, respektive o *vyvrácení* či *zásadní zpochybnění obhajoby teze*. Co přesně to či ono znamená, se ale vlastně nedozvědí a nevědí to. Jistým vodítkem jsou jim kvality *váhy argumentace*, ale ani s jejich pomocí nedokáží zcela přesně rozlišit *platná* a *neplatná* tvrzení. Není totiž zřejmé, co tato spojení v nelogickém smyslu znamenají.

Pokud tedy vyrazíte na soutěž a vaši žáci budou kvalitu argumentace poměřovat **plauzibilitou**, resp. **přesvědčovostí**, bude to překvapení pro všechny strany. Tedy i pro rozhodčí. Vaším žákům by tato skutečnost neměla nijak ubližovat, spíše naopak. Budou však své oponenty i rozhodčí trochu překvapovat. A protože debatéři od rozhodčích oprávněně očekávají, že věci perfektně rozumějí, bude naopak pro vaše žáky překvapením, že v této věci budou trochu napřed oni. Bude vhodné na to žáky připravit.

Konečně **zatřetí**. Nejspíše očekáváte, že v roli kouče budete dělat přesně to, co jste odpozorovali od svého vlastního kouče debaty. Totiž že budete co nejlépe připravovat debatéry na soutěže. A nejspíš čekáte, že

učebnice *soutěžní rétoriky* vám v tom pomůže. Jistě, pomůže. Je však třeba vzít na vědomí, že text je především vzdělávací oporou pro rozvoj dovedností a znalostí. Nejde o manuál soutěžní přípravy. Učebnice tak *vůbec nepředpokládá*, že byste první rok s žáky vyrazili na ligový turnaj. Možná ani ten druhý ne. **Pokud je tedy vaše očekávání spíše v oblasti pokud možno rychlého, stručného a efektivního návodu na úspěch v soutěži, potom učebnice moc fungovat nebude.** Budete tedy muset buď změnit svůj přístup a stát se spíše učitelem předmětu, anebo s učebnicí pracovat hodně kreativně. Vybírat si, co se vám a vašim debatérům bude okamžitě hodit, jiná místa přeskakovat.

1. Co je soutěžní rétorika a proč ji a jejím prostřednictvím učít

Úvodní oddíl žákovské učebnice nabízí vysvětlení základních termínů: rétorika, agonální rétorika, neo-rétorika. Vysvětlujeme, že soutěžní debatování je moderní obdobou či spíše renesancí rétorické tradice, a to včetně vnímání rétoriky jako metody vzdělávání.

Debata nebo také soutěžní debatování byla jako vzdělávací metoda v ČR představena v polovině 90. let v souvislosti s uvedením Debatního programu Karla Poppera (KPDP). V té době byl standardní význam slova *debata* zřejmý. Jednalo se o ekvivalent diskuse. Jeho použití ve smyslu vzdělávací metody realizované formou žákovské argumentační soutěže nabídlo druhý, specifický význam, který se oproti původnímu významu poměrně jasně a zřejmě vymezoval.

Zvýšený zájem o moderní interaktivní metody ve vzdělávání a rozvoj kompetencí, důraz na participaci mládeže a negativní obraz stavu veřejné diskuse dospělých vedl ke vzniku celé řady aktivit, které využívají některé postupy debaty. Debata se jako vzdělávací forma místně a oborově prosazuje i ve formálním vzdělávání. Slovo se tak postupně dostalo do povědomí odborné pedagogické i laické veřejnosti a literatury. Bohužel pouze slovo, nikoliv obsah. Hůře, postupy KPDP byly nezdárně přejímány bez pochopení jejich podstaty a hlubšího smyslu. Vznikl tak *třetí význam* slova, význam bez přesné definice a obsahu zahrnující širokou škálu aktivit a forem, které mají v zásadě společné jen zaměření na mládež a mluvené slovo. Snahy o přesnější definici potom odrážejí zkušenosti autorů s „debatou“ v té podobě, s jakou se s ní setkali. Debata v podobě vzdělávací metody a formy pěstované u nás v rámci KPDP se stala součástí tohoto neukotveného *třetího významu*.

Nositelé programu KPDP sisyfovský úkol ustálení pojmu vzdali a slovo nechali na pospas osudu. Pro vzdělávací formu a metodu, kterými se zabývá KPDP i předkládaná učebnice, jsme se proto vrátili k tradičnímu pojmu *rétorika*. To samo dnes běžně nese jiný význam, než tomu bylo od jejího zrodu v antickém Řecku až po humanistickou vzdělávací reformu. Hovoříme proto o *agonální (soutěžní) rétorice* či o *neo-rétorice* ve smyslu renesance její tradiční argumentativní podoby. Tyto pojmy potom používáme vzájemně zaměnitelně se slovy *debata*, *debatování*, *soutěžní debata*.

Slovo **debata** stále používáme pro jednotlivé realizace soutěže – utkáni v soutěžní rétorice. Jedná se o úzké použití v rámci specifické skupiny uživatelů a záměna proto nehrozí. Současně jsme nabídli originální systemizaci aktivit veřejné promluvy, která pomůže soutěžní rétoriku odlišit od příbuzných či podobných aktivit.

Soutěžní rétorika (debatování) v systému aktivit veřejné promluvy

Nadřazenou kategorií debatování je do češtiny zatím nepřekládaný pojem *forensics* ve smyslu *debate and speech*. Ten zastřešuje aktivity *veřejné promluvy*. Koncept zahrnuje tyto aktivity:

Viz schéma 1

V rámci zařazení do systému veřejné promluvy je *soutěžní debatování / soutěžní rétorika* aktivitou zaměřenou **na mluvčího**. Jejím **cílem je vzdělávání a výchova** – rozvoj dovedností a prohlubování znalostí účastníků. **Vzdělávání je orientováno na proces**, je realizováno soutěžní formou argumentačního sporu, který **osvojené znalosti a dovednosti klade nad výhru v soutěži**.

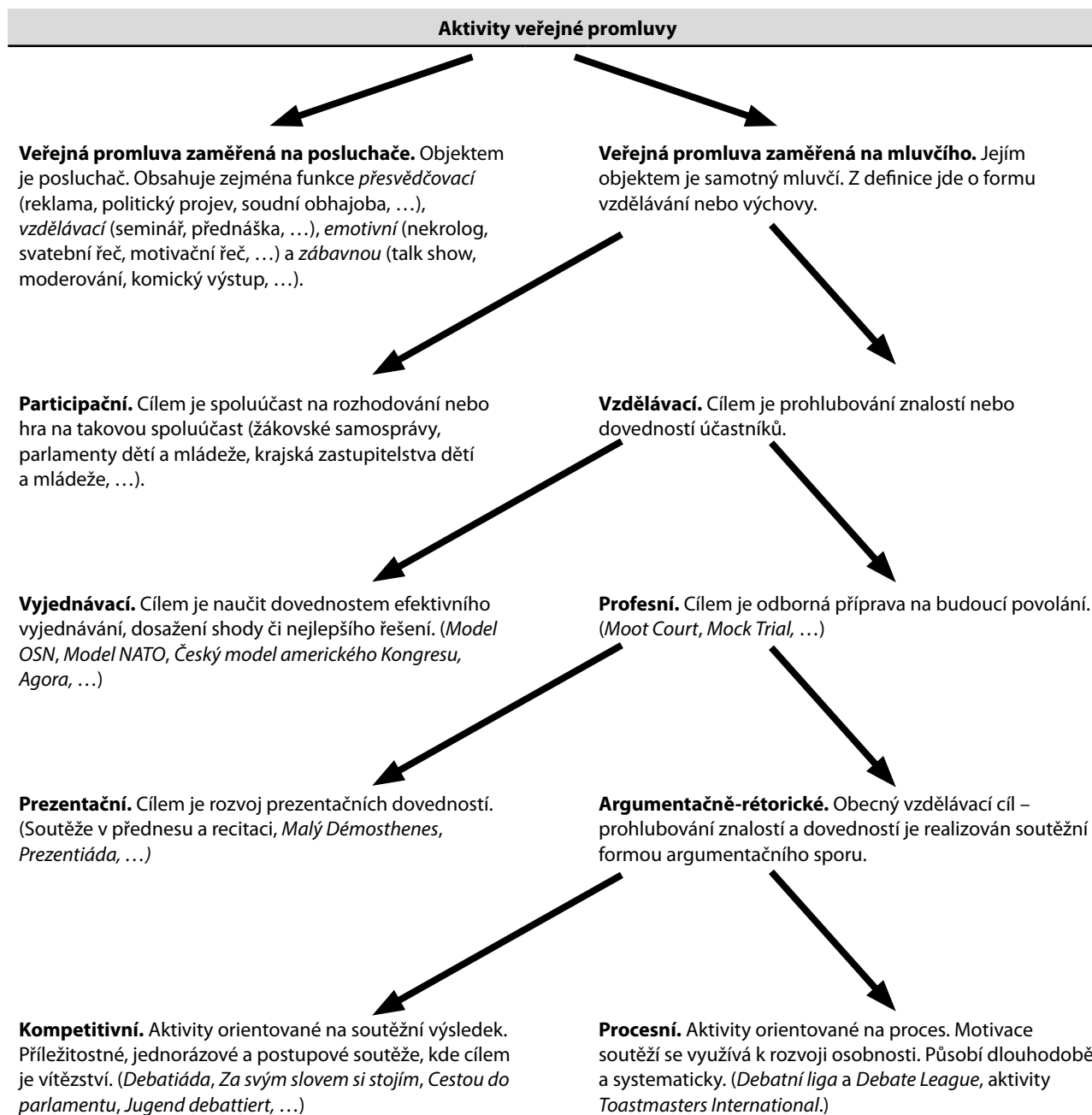
Soutěžní debata, debatní soutěž a debatní turnaj

V prostředí neformálního vzdělávání je nutné definici debaty v učebnici doplnit o další znaky: dlouhodobost, systematickosti a cílevědomost působení. Ty většinou vylučují ad hoc pořádané školní předmětové debaty. Dlouhodobostí rozumíme zapojení žáků v řádu let. Systematickostí rozumíme plánovitou a pravidelnou (cca 1x týdně) práci s žáky v debatním klubu, která společně s účastí na soutěžních debatních turnajích (cca 5x ročně) směřuje k naplnění vzdělávacích a výchovných cílů.

Ke vzdělávání dochází v kontextu debatního programu, tj. v prostředí vytvořeném k realizaci vzdělávání debatováním. Součástí tohoto prostředí jsou volnočasové debatní kluby a kroužky, ve kterých se žáci pod odborným vedením scházejí ke vzdělávání. Významnou složkou debatního programu jsou i debatní

Schéma 1

soutěže. Typicky se jedná o dlouhodobé, celoroční soutěže ligového typu. Debatování v definici vzdělávací metody vylučuje krátkodobé akce a postupové soutěže, jejichž vzdělávací přínos je pro většinu účastníků diskutabilní, respektive nesouměrný s efektem dlouhodobého působení.

Soutěž většinou probíhá formou otevřených víkendových debatních turnajů. Otevřeností zde myslíme široce pojatou inkluzi. Zapojit se může *kdokoliv v průběhu celého školního roku*. Děle zapojení užívají jistých výhod, pochopitelně s respektem k férovosti soutěže. V soutěži Debatní liga se pořádá 5 celostátních turnajů ročně, na každém z nich účastníci obvykle nastoupí k pěti debatám – utkáním. V této soutěži tak debatěři za rok nastoupí zhruba k 25 ligovým debatám. Výsledky všech

debat se průběžně započítávají do ligové tabulky. Kdo má na konci roku nejvíce bodů, vyhrál. Systém soutěží podrobněji popisuje 8. kapitola učebnice.

Soutěžní debata v kostce, kontroverzní teze jako základ sporu

V prostředí neformálního vzdělávání se v debatování soutěží. Organizátor soutěže s předstihem oznámí látku debaty. Látka, obsah debaty je oznámena v podobě hypotézy, tzv. **teze debaty**. Tato hypotéza je *diskutabilní* a *kontroverzní*. Diskutabilností rozumíme to, že její přijatelnost či dokonce pravdivost není prokázána, případně *ji prokázat nelze*. Kontroverzností rozumíme, že existují rozumné argumenty na podporu obhajoby

přijatelnosti teze i proti ní. Věty: *Odbory jsou brzdou pokroku* nebo: *Mezinárodní společenství by mělo vojensky zasáhnout v Sýrii* jsou teze, které jsou jak diskutabilní, tak kontroverzní.

V soutěžní debatě obvykle vystupují dvě strany. Jedna strana se snaží obhájit přijatelnost hypotézy, ta druhá výsledek obhajoby problematizuje. Říká, že obhajoba má slabiny a k *přesvědčivému* prokázání přijatelnosti teze nestačí.

V zásadě nás tak *nezajímá, jestli samotná hypotéza teze je přijatelná anebo ne*. V prostředí diskutabilní teze ostatně opačný postup nedává smysl. Co nás skutečně zajímá, je, jestli *důvody*, které na obhajobu její přijatelnosti jedna ze stran představila, *jsou rozumné a dostatečné, a proto přesvědčivé*. Jedna strana se snaží prokázat, že jsou, ta druhá, že nejsou. Vzniká tak spor. Tento **spor o přijatelnost důvodů představených na obhajobu přijatelnosti teze debaty je obsahovým základem** celé debaty. O výsledek tohoto sporu jde.

Strany v debatě se ve svých prezentacích střídají. Tvrzení na podporu přijatelnosti teze jsou představena, kritizována, proti kritice obhajována a posilována a opět kritizována... Vzniká tak *tep kritické argumentace*, který zaručuje, že jednotlivá tvrzení – důvody pro přijatelnost hypotézy teze, jsou skutečně velmi pečlivě prozkoumána.

Výsledek je zkoumán relativně

Výstupem je nejlepší možná argumentace k dané problematice v závislosti na věku a úrovni účastníků. Kvalita a přesvědčivost argumentace vzájemně si oponující stran debaty je zkoumána relativně, jejich srovnáním. Není stanoven standard ideálu, jak *to má správně být*. Debatování je proto vhodné jako nástroj rozvoje jak žáků talentovaných a vysoce motivovaných, tak i těch s průměrnou či slabou motivací. Relativní srovnávání se týká debaty jako celku, obhajoby její teze a falsifikace této obhajoby. Úroveň osvojení látky a rozvoje dovedností dokážeme s pomocí deskriptoru LoA (viz oddíl 5: Inovace ŠVP) sledovat absolutně.

Rozhodnutí

Debatu rozhodují rozhodčí na základě psaných pravidel. Kritériem rozhodnutí je přesvědčivost představené argumentace. **Základem přesvědčivosti je obsahová přijatelnost (plauzibilita)**. Jsou argumenty, které nás mají přesvědčit o přijatelnosti teze, samy přijatelné? Anebo se jejich přijatelnost podařilo opozici zpochybnit? Pokud je situace nejasná, zní otázka taktó: Který z týmů své úkoly splnil lépe, čí argumentace je přijatelnější a tím i přesvědčivější? Odpověď na tyto otázky určí vítěze debaty.

V soutěžní rétorice tak jde o **aplikaci kompetencí** nezbytných k formulaci, přijetí, obhajobě a kritice

ústně prezentovaného názoru. Nezbytnou součástí úspěchu je i hluboká znalost předmětu debaty. V neposlední řadě debata nutně vyžaduje jisté vzorce chování – úctu, toleranci, pokoru, odpovědnost, zdravé sebevědomí, respektování pravidel, práci v týmu atp. Jako metoda přináší soutěžní rétorika **rozvoj klíčových kompetencí, prohlubování znalostí a posilování sociální inteligence**.

Soutěžní rétorika jako vzdělávací metoda

Rétorika má ve formálním vzdělávání tradici dvou a půl tisíce let. Jako součást sedmi svobodných umění byla páteří a základem veškeré evropské vzdělanosti. Není důvod nevěřit, že by tuto roli, v podobě obrozené neorétoriky 20. století, nemohla hrát i v přítomnosti a budoucnosti. V některých zemích se tak ostatně do jisté míry děje a vzdělávání metodou debatování není zcela neznámé ani na českých školách. Základní formy vzdělávání prostřednictvím soutěžní rétoriky představíme dále v textu. Pro následující odstavec je nicméně třeba již nyní předeslat, že v rámci formálního vzdělávání se žáci neúčastní debatních soutěží v podobě turnajů. K realizaci soutěžních debat různých forem přesto dochází. To je jeden z definičních znaků debatování. Je snad zřejmé, že partnery, oponenty a soutěžícími v debatách jsou žáci, nikoliv učitel.

Proč vzdělávání metodou soutěžní rétoriky „funguje“

Metaanalýza *Debating the Evidence* (Akerman a Neale, 2011) vycházející z 800 vybraných článků a studií publikovaných během dvaceti let konstatuje, že: *„(...) existují důkazy, že debatování funguje“*. Tzn., že *„přináší pozitivní výsledky ve vzdělávání“*. Konkrétnější zjištění mj. konstatují *zlepšení školních vzdělávacích výsledků, rozvoj kritického myšlení, prohloubení komunikativních kompetencí, posílení sebedůvěry, vyšší aspirace a citlivost k vnímání okolního světa*.

Důvodů, proč je soutěžní rétorika jako vzdělávací metoda úspěšná, je několik. Za nejvýznamnější považujeme následující:

- Velmi silnou motivaci k učení.
- Přirozenou zvědavost a satisfakci objevitele.
- Silnou fixaci učiva prožitkem.
- Prohlubování poznání učení ve spirále.

Ad a) Motivace

Debatování se opírá o takovou motivaci ke vzdělávání, která je pro jiné vzdělávací formy pravděpodobně

nedosažitelná. Vytváří prostředí, kdy se žáci *chtějí* učit. Důsledky jsou dramatické.

Motivace vyplývá z více faktorů: z potěšení z aktivity, zaujatosti látkou, ze zvědavosti, ... Ten zřejmě nejvýznamnější však nabízí soutěž. Motivace soutěží je pro debatování do té míry zásadní, že stojí za to věnovat jí zde více prostoru. Pro argumentaci a přiblížení problematiky soutěží ve vzdělávání využijeme výborného zpracování této látky v magisterské diplomové práci Barbory Knotkové *Fenomén soutěže v současné české škole*.

Východisky pro další výklad je charakteristika soutěživosti jako *přirozeného rysu lidského chování* a vlastnost hry: *Hra (...) nabízí dobrovolné podstupování překážek, což přináší hluboké vnitřní uspokojení, když je dokážeme překonat* (Knotková, s. 18).

Knotková navrhuje soutěž definovat jako princip překonávání a porovnávání, vznikající obvykle při dosahování cíle. V její definici se cíl přesouvá z výsledku na proces, z vítězství na snahu o co nejlepší uplatnění a na přijetí výzvy. Autorka ukazuje a zdůvodňuje, že spolupráce a soutěž nemusí být v protikladu, ba naopak: *Cíle proti sobě nutně nemusí být v kontradikci (já dosáhnu cíle, když ty ho nedosáhneš – to platí o vítězství, ale vítězství nemusí být hlavním cílem soutěže, tím může být právě překonávání či porovnávání). Tím se také relativizuje prohra oproti „absolutní prohře“ (soutěžící nevyhrál a nedostal zlatý pohár) a ke slovu se více dostávají sekundární zisky i v případě „relativní prohry“ (příprava na soutěž jedince velmi posunula, i když nebyl prvním)* (Tamtéž, s. 21).

Přesně v této definici a v tomto chápání nekonfliktního spojení kooperace a kompetice je nutné rozumět rétorické soutěži. Je přitom třeba vidět, že cíle účastníků a organizátorů mohou být a také jsou odlišné. Primárním cílem účastníka je vítězství v překonávání, sekundárním ziskem je posun. V centru pozornosti organizátora jsou naopak sekundární zisky – osvojené či prohloubené znalosti a dovednosti a formování postojů.

Ve věci přínosu, tj. silných a slabých stránek soutěží a soutěživosti ve vzdělávání, Knotková v rámci rešerše odborné literatury uvádí např.:

- *Přínos radosti, zábavy, ozvláštňení, inspirace, zajímavosti.*
- *Potěšení ze zvládnutí, z překonání i z překonání sebe sama.*
- *Motivaci. Skrze potěšení, radost a další mechanismy motivace vzniká zaujetí pro činnost, které usnadňuje to, co by jinak bylo únavné, vyčerpávající.*
- *Trénink, cvičení specifických schopností a dovedností (pozorovat, všimnout si, být ostražitý, umět být přiměřeně dravý, být obratný, systematický a vynalézavý, být odolný, být bystrý a umět rychle reagovat).*
- *Soutěživé hry jsou přirozenou součástí socializace dětí (experimentace, dodržování pravidel, upevňování*

vědomí „já“ v konfrontaci s jinými, sebezpotvrzení, odhad sebehodnocení, posila schopností překonávat překážky) (Tamtéž, s. 32).

Všechny tyto stránky jsou zřejmě v debatování přítomny a spolupodílejí se na velmi silném motivačním náboji této metody.

V reakci na kritiku soutěživosti, údajně stojící v opozici kooperace, Knotková nabízí **kultivaci** soutěže: *To, co zde navrhuji, je kultivace soutěživého principu. Ona kultivace má mnoho kroků, kultivací je osvojení specifických kompetitivních dovedností od zvnitřnění principu fair play přes zvědomování rizik, (...) až po stanovování reálných cílů a nadřazování prožitku a radosti ze hry nad hodnotu vítězství. Kultivací je cílený rozvoj vpravdě všestranný (...) Kultivací mám na mysli také zvědomění zneužitelnosti hnací síly soutěže (...) Kultivace se také jistě týká znalostí toho, co nabídnout přehnaně ctižádostivým jedincům jako možnost pro osobní rozvoj a doplnění těch složek, na které jim momentálně nezbyvá příliš místa. Kultivací je také umísťování soutěží do nedestruktivních podmínek (všichni věří, že mají šanci na výhru) a zejména – do dobře fungujícího kooperativního rámce* (Tamtéž, s. 94).

Soutěžení v rétorické argumentaci je právě takovou kultivovanou soutěží. Srovnejte např. preambule dokumentů KPDP, které definují chování účastníků aktivity.

Nástrojem k vítězství v soutěži v debatování jsou lepší a hlubší znalosti a lépe osvojené kompetence. V debatování jsme proto svědky situace, kdy se žák neučí proto, že to vyžadují školní osnovy, učitel či rodiče. Dokonče ani proto ne, že by si uvědomoval širší význam vzdělání. Učí se proto, že *chce být znalý* problematiky. *Chce pochopit*. Kritická analýza argumentů vede k tomu, že žákům, kteří jsou vzdělávání pomocí debaty, nestačí přecíst si relevantní pasáže v učebnici, odborném textu či zapamatovat si výklad učitele. Koneckonců nejde ani o kritické porozumění obsahu látky, i to je jen prostředkem. **V debatě musí žáci tvrzení učebnice či učitele obhájit**. To od nich ovšem vyžaduje vhléd do problematiky na zásadně jiné, řádově vyšší úrovni.

Jako učitel jsem se více než jednou setkal se situací, kdy žák vyvolaný k prokázání úrovně osvojení látky zpoza lavice nonšalantně požádal: „*Pište za pět*“. Třída se pobavila, žák sklídl uznalé poplácání po ramenou a já napsal za pět. Jak se však situace zásadně proměnila, když jsem o totéž požádal formou debatování. Málokdo rád prohrává a prohra v intelektuálním sporu je zvláště nepříjemná. Poražený nezíská uznání, obdivné pohledy spolužaček a spolužáků naopak sklízí ten, kdo se prokázal jako bystrý a znalý. Využití metody debatování ve výuce mi dramaticky zvrátilo poměr *pišteza-pětičů* a žáků, kteří se připravovali. Připouštím přitom i negativní dopady: než aby odhalili svoji intelektuální inferioritu vůči učícím se spolužákům, někteří žáci mi raději do hodiny vůbec nepřišli.

Motivační složka debaty přináší řádově vyšší osvojení kompetencí a prohloubení znalostí o diskutované látce. Tyto znalosti jsou současně efektivně využívány.

V neposlední řadě je třeba zmínit významnou vlastnost soutěže: blízkost cíle. Cíl, který je na dosah, motivuje: *Domnívám se, že klíčový je zde fakt uvedený výše, že cyklus úspěchů, které anticipují další úspěchy, motivuje tím více, čím rychleji probíhá, tj. čím rychleji se dostavuje zpětná vazba. To je přesně doména soutěžních situací. Zpětná vazba o úspěchu (případně neúspěchu) se dostavuje velmi rychle, bezprostředně po podání výkonu, případně již v jeho průběhu. Soutěživé situace se tak stávají obrovským polem zrychleného uspokojování výkonových potřeb* (Knotková, s. 58).

Ad b) Přirozená zvědavost, satisfakce objevitele / řešitele

Debatování je formou heuristického vyučování. *Podstatou této [heuristické] výuky je samostatné objevování žáků dosud neznámých skutečností, čímž je heuristická výuka určitou analogií vědeckého bádání a současně představuje jakýsi návrat k prapůvodnímu autentickému poznávání světa člověkem* (Maňák, s. 20).

Úspěch problémové metody spočívá v přirozené zvědavosti lidí – *chceme vědět*. Tento motiv je ostatně hnací silou celé naší civilizace. Pravděpodobně proto, že objev, řešení problému nám prostě přináší radost. Oldřich Šimoník říká: *Úspěšné vyřešení problému se zpravidla neobejde bez trpělivé práce spojené s překonáváním překážek a je zdrojem pozitivních citových prožitků* (Šimoník, s. 102).

Pozitivní citové prožitky přináší jak samotný proces, tak pochopitelně i výsledek. Vědci a objevitelé popisují stav euforie spojený se zvoláním „Heuréka!“ Překonání překážky, průlom v poznání, pochopení je spojeno s libými pocity. Debatování toto vše nabízí a vyplavený endorfin je současně odměnou i motivací k další práci.

Ad c) Fixace učiva prožitkem

Soutěžní rétorika vytváří do značné míry stresovou situaci, která je zřejmě mimo komfortní zónu: debatéři musí veřejně hájit výsledky své práce na poli znalostí a dovedností. Tato situace je navozena formou hry se vzdělávacím cílem osvojení a fixace učiva prožitkem. Cíleně tak využívá postupů zážitkové pedagogiky:

Zážitkové pedagogické přístupy vytvářejí situace, které člověku umožňují vlastním, jedinečným a konkrétním ‚prožitím‘ odhalit neznámé osobité oblasti, dosáhnout vědomosti a získat empirické poznatky. Zkušenosti, které žáci mají možnost prožít a procítit, v nich zanechávají mnohem výraznější stopy. Zážitková pedagogika je přístup ke vzdělání založený na vyšší schopnosti lidské paměti vstřebávat informace, jejichž vnímání je provázáno intenzivní emocí. Je to záměrné vytváření situací, v nichž

se předpokládá intenzivní prožívání a následná pedagogická práce s těmito prožitky (zpětná vazba).

Prožitky a zkušenosti jsou nabízeny tak, že vyžadují od ‚učícího se‘ iniciativu, přijetí rozhodnutí a odpovědnost za výsledky.

Během procesu zkušenostního učení je ‚učící se‘ vtažen do problému – klade otázky, hledá řešení, experimentuje, je zvědavý, přebírá odpovědnost, je tvořivý a vytváří si vlastní názory. V průběhu zkušenostního učení se podporují vztahy ‚učícího se‘ k sobě, k jiným lidem, k přírodě a světu (Šauerová, s. 4–5).

Vedlejším efektem a přidanou hodnotou prostředí, ve kterém se vzdělávání debatováním odehrává, je skutečnost, že analogické či téměř totožné situace vytvářejí jak vzdělávací systém, na příklad v podobě ústní maturitní zkoušky, ústní zkoušky na vysoké škole či obhajoby kvalifikační práce, tak pracovní trh v podobě přijímacího pohovoru, prezentace záměru, řešitelské porady, prodej a další. Tyto situace jsou často natolik závažné, že zásadním způsobem rozhodují o budoucím osudu člověka. Současný vzdělávací systém přitom žáky na tyto situace v podstatě nijak nepřipravuje.

Ad d) Prohlubování poznání učním ve spirále

Pojetím je vzdělávání metodou soutěžní rétoriky výsostně konstruktivistické, činnostní, zkušenostní. Zakladatel konstruktivistického pojetí výuky Jerome S. Bruner ve své dnes již klasické knize *The Process of Education* představuje koncept učení ve spirále. Říká, že kurikulum by se mělo opakovaně vracet k základním myšlenkám a postupně na nich budovat (Bruner, s. 55). Myšlenku učení ve spirále vysvětluje R. Kohoutek: *Jde o postupné zpřesňování a prohlubování znalostí návratem ke studiu týchž poznatků, pojmů a pojmových struktur, avšak na vyšší teoretické i zkušenostní úrovni.*

V průběhu vzdělávání debatou absolvují žáci desítky, někteří i stovky debat. (V neformálním vzdělávání. V rámci školní výuky se zatím jedná spíše o jednotky. To se ale může – pokud by takto postupovalo na škole více učitelů – snadno změnit.) Brunerův požadavek návratu k základním myšlenkám je zde splněn dostatečně, resp. nabízí prostor, aby byl splněn. Současně dochází k opakovaným debatám na stejné téma. To znamená, že se ke stejné látce žáci vrací opakovaně v cyklu přípravy, realizace, zpětné vazby a korekce na základě zpětné vazby. Korekce je současně zahájen nový cyklus přípravy, tentokrát však již na nové vyšší úrovni. Tento princip učení ve spirále pomáhá posouvat hloubku poznání a porozumění a rozvoje kompetencí na rozhodně jinou úroveň, než je tomu u jiných vzdělávacích metod.

Systemizace

Teoretické zdůvodnění, proč debatování účinkuje, tj. přináší pozitivní výsledky ve vzdělávání či by účinkovat

mělo, současně nabídlo charakteristiky soutěžní rétoriky. Tyto charakteristiky nám pomohou metodu zařadit do didaktických schémat a doplnit tak její definici, kterou jsme nabídli v žákovské učebnici:

Debatování je heuristickou vyučovací metodou, využívá metod samostatné práce, problémového a projektového vyučování. Pojetím je debatování vzděláváním konstruktivistickým, činnostním, zkušenostním.

V rámci klasického členění vyučovacích metod se debatování nejvíce blíží objevnému (heuristickému), respektive vyvozovacímu (sokratovskému) rozhovoru. Ten se uskutečňuje v horizontální rovině žák – žák.

Debatování je didaktickou hrou, využívá motivace soutěží. K upevnění a prohlubování učiva uplatňuje postupy zážitkové pedagogiky a Brunerova principu učení ve spirále.

Základní metodou debatování je kritické myšlení a práce s informacemi.

Debatování ve vzdělávání

Ustavili jsme, jak soutěžní rétorika vypadá, že přináší pozitivní výsledky ve vzdělávání a *proč je oprávněné očekávat, že by je přinášet měla*. Co konkrétně a v jakých oblastech přináší, je obsahem následujícího oddílu.

Postupy soutěžní rétoriky lze ve vzdělávání využít v prostředí:

1. Ad hoc předmětových debat.
2. Systematického debatování.

Systematického rozvoje lze dosahovat:

- 2.1 V rámci volnočasových aktivit debatních klubů.
- 2.2 Jako výsledků vzdělávání volitelného předmětu.

Ad 1. Předmětové debaty

Předmětovými debatami rozumíme využití debatování jako metody v rámci výuky libovolného předmětu kurikula. Metoda může sloužit k osvojování a prohlubování specifických znalostí a dovedností daného oboru či předmětu. Je vynikající formou pro řešení průřezových témat a bezprecedentním způsobem napomáhá rozvíjet univerzální klíčové kompetence.

Učitel může využít celou řadu forem předmětových debat, např. *SPAR*, *simulace soudu*, *veřejné fórum*, *extemporaneous speech*, *trial*. Jejich základní princip je přitom vždy totožný: žáci obhajují zadané kontroverzní teze a jejich oponenti tyto obhajoby problematizují. Charakteristikou těchto debat je, že nejde o systematický rozvoj v oblasti zájmu rétoriky, ale o ad hoc pořádané debaty ve prospěch vzdělávacích cílů jednotlivých předmětů.

Z toho plyne i jistá nevýhoda v podobě nutné vstupní investice v podobě času potřebného k vysvětlení principů a postupů metody. Na druhé straně lze jednou

vloženou investici kapitalizovat v libovolném předmětu a v libovolné etapě výuky. Vložená investice se tak může mnohonásobně vrátit. Zájemcům o tuto problematiku doporučujeme publikaci *Debatování napříč osnovami*.

Ad 2. Systematické debatování

Druhé prostředí využití debatování není přímo spojeno s žádným předmětem kurikula. Jde o cílevědomý rozvoj dovedností a znalostí v oboru etické argumentace založené na kritickém myšlení. Rozvoj dovedností vyhledávání a hodnocení informací, komunikačních kompetencí a znalostí o světě okolo nás. Rozvoj sociální inteligence a dovednosti spolupracovat v týmu a dalších dovedností, viz oddíl *Inovace ŠVP*. Děje se tak buď v prostředí volnočasových debatních klubů (2.1), anebo ve škole v rámci volitelného předmětu (2.2). V prostředí volitelného předmětu může učitel volbou látky debat doplňovat či prohlubovat specifické znalosti a dovednosti libovolného předmětu. Řešení průřezových témat je přitom samozřejmostí.

Protože s výjimkou specifických cílů jednotlivých předmětů jsou cíle debatování v obou prostředích totožné, nebudeme mezi nimi v následujícím nástinu vzdělávacích příležitostí debatování rozlišovat.

Potenciál rozvoje v oblasti znalostí

Jako metodu osvojování či prohlubování znalostí lze některou z forem soutěžní rétoriky úspěšně využít k usměrnění zájmu žáků (motivaci), k podání učiva (expozici), k opakování, prohlubování a upevňování učiva (fixaci), k hodnocení osvojení učiva (diagnostice) a k aplikaci poznatků (operacionalizaci).

V této znalostní oblasti je debata typicky využívána v jazykovém vzdělávání mateřského nebo cizího jazyka (realie, specifická slovní zásoba), dějepisu, geografii, základech společenských věd a v průřezových tématech. Protože postupy argumentace kopírují vědeckou metodu, je zejména v anglicky mluvících zemích debata účinnou formou výuky přírodních věd.

Potenciál rozvoje v oblasti dovedností

Specifické dovednosti

Soutěžní rétoriku lze účinně použít pro rozvoj dovedností jak specifických pro jednotlivé vzdělávací obory, tak univerzálních klíčových kompetencí. U obou platí, že debatování jako forma automaticky, z definice a povahy svých procesů řeší a zásadním způsobem přispívá k dosažení očekávaných výstupů výuky. V případě debat na specifické téma předmětu se tento přístup umocňuje. Alespoň pro ilustraci uvádíme očekávané výstupy vybraných předmětů RVP G, které debatování

řeší prakticky vždy, ze své podstaty, ať již se debata vede na libovolné téma.

Český jazyk a literatura

Jazyk a jazyková komunikace

- v mluveném projevu (...) vhodně užívá zvukové prostředky řeči (modulace síly, výšky hlasu a tempa řeči, umístění přízvuků a pauz, správné frázování),
- v mluveném projevu vhodně užívá nonverbálních prostředků řeči,
- v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi,
- používá různé prostředky textového navazování vedoucí ke zvýšení srozumitelnosti, přehlednosti a logické souvislosti sdělení; uplatní textové členění v souladu s obsahovou výstavbou textu a rozvíjením tématu,
- při tvorbě vlastního textu mluveného i psaného využije základní principy rétoriky,
- volí adekvátní komunikační strategie, zohledňuje partnera a publikum; rozeznává manipulativní komunikaci a dovede se jí bránit,
- posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou,
- pořizuje z textu výpisky, zpracovává výtahy, konspekty, efektivně a samostatně využívá různých informačních zdrojů (slovníky, encyklopedie, internet).

Cizí jazyk

Receptivní řečové dovednosti

- porozumí hlavním bodům a myšlenkám autentického ústního projevu složitějšího obsahu na aktuální téma, postihne jeho hlavní a doplňující informace,
- porozumí hlavním bodům a myšlenkám autentického čteného textu či písemného projevu složitějšího obsahu na aktuální téma,
- identifikuje strukturu textu a rozliší hlavní a doplňující informace,
- vyhledá a shromáždí informace z různých textů na méně běžné konkrétní téma a pracuje se získanými informacemi.

Poznámka: V debatování se žáci nesetkávají jen s projevem složitějšího obsahu, ale spíše s obsahem odborným a vysloveně složitým.

Produktivní řečové dovednosti

- formuluje svůj názor srozumitelně (...) spontánně a plynule,
- volně a srozumitelně reprodukuje přečtený nebo vyslechnutý autentický text se slovní zásobou a jazykovými strukturami odpovídajícími náročnějšímu textu,

- přednese souvislý projev na zadané téma,
- sestaví souvislý text na širokou škálu témat a vyjádří své stanovisko,
- logicky a jasně strukturuje formální i neformální písemný projev různých slohových stylů,
- s porozuměním přijímá a srozumitelně i gramaticky správně předává obsahově složitější informace,
- používá bohatou všeobecnou slovní zásobu k rozvíjení argumentace, aniž by redukoval to, co chce sdělit.

Interaktivní řečové dovednosti

- vyjádří a obhájí své myšlenky, názory a stanoviska vhodnou písemnou i ústní formou,
- adekvátně a gramaticky správně okomentuje a prodiskutuje odlišné názory různých faktografických i imaginativních textů,
- reaguje spontánně a gramaticky správně v složitějších, méně běžných situacích užitím vhodných výrazů a frazeologických obrátů,
- komunikuje plynule a foneticky správně na témata abstraktní i konkrétní v méně běžných i odborných situacích,
- při setkání s rodilými mluvčími zahájí, vede a zakončí dialog a zapojí se do živé diskuse na různá témata týkající se odbornějších zájmů.

Poznámka: Gramatickou správnost výpovědi debatování neřeší jako specifickou dovednost, jde o její funkční využití k přenosu sdělení. Mezi účastníky aktivity jsou pochopitelně i rodilí mluvčí. U déle zapojených však obvykle není v debatách vedených v anglickém jazyce poznat, kdo je rodilý mluvčí a kdo ne. I to je praktický dopad vzdělávání touto metodou.

Matematika a její aplikace

Argumentace a ověřování

- užívá správně logické spojky a kvantifikátory,
- rozliší definici a větu, rozliší předpoklad a závěr věty,
- rozliší správný a nesprávný úsudek,
- vytváří hypotézy, zdůvodňuje jejich pravdivost a nepravdivost, vyvrací nesprávná tvrzení,
- zdůvodňuje svůj postup a ověřuje správnost řešení problému.

Práce s daty, kombinatorika, pravděpodobnost

- využívá kombinatorické postupy při výpočtu pravděpodobnosti,
- diskutuje a kriticky zhodnotí statistické informace a daná statistická sdělení,
- volí a užívá vhodné statistické metody k analýze a zpracování dat (využívá výpočetní techniku),
- reprezentuje graficky soubory dat, čte a interpretuje tabulky, diagramy a grafy, rozlišuje rozdíly v zobrazení obdobných souborů vzhledem k jejich odlišným charakteristikám.

Závislosti a funkční vztahy

- modeluje závislosti reálných dějů pomocí známých funkcí,
- interpretuje z funkčního hlediska složené úrokování, aplikuje exponenciální funkci a geometrickou posloupnost ve finanční matematice.

Pro ilustraci jsme použili očekávané výstupy předmětů *český jazyk a literatura*, *cizí jazyk* a *matematika*. Je zřejmé, že další jádro předmětů, jejichž očekávané výstupy debatování řeší prakticky vždy, je vzdělávací oblast *člověk a společnost* – vzdělávací obory *občanský a společenskovědní základ* včetně *etické výchovy*, *dějepis* a *geografie*. Jistě by se daly nalézt příklady dalších vzdělávacích oblastí (*informatika!*), zcela jsme vynechali *průřezová témata*, pro která je debatování ideální formou. Je nicméně zřejmé, kam ilustrace a argument směřují: debatování svým multidisciplinárním charakterem, heuristickou metodou, nutností logické persuaze, principem opakované confirmace a falsifikace prezentovaných tvrzení, oborem zájmu v empirickém světě a v neposlední řadě potřebou předat srozumitelné sdělení, tím vším zásadním a významným způsobem napomáhá dosahovat vzdělávacích cílů *v libovolné vzdělávací oblasti*. V mnoha z nich se tak děje automaticky, právě z povahy metody a činnosti samotné. V případě potřeby dokáže vzdělávatel prostřednictvím metody soutěžní rétoriky naplnit vybrané vzdělávací cíle kteréhokoliv předmětu kurikula střední školy.

Pro větší názornost uvažujte příklad debaty o etickém problému ospravedlnitelnosti interrupce. Žák, který je zainteresován na výsledku takové diskuse, bude nutně muset *pochopit a funkčně použít* relevantní poznatky teorie argumentace a dále filosofie, etiky, historie, informatiky, jazykové komunikace, politické geografie, práva, sociologie, somatologie, statistiky, vědecké metody, ... Postupovali jsme abecedně, přesto jsme nejspíš leccos vynechali. Pokud bude chtít debatovat v cizím jazyce, musí se samozřejmě naučit cizí jazyk.

Klíčové kompetence

Když se v roce 2001 v dokumentu *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice Bílá kniha* poprvé objevil koncept klíčových kompetencí, debatní komunita jej přijala s nadšením. Na stranách 90 a 91 jsme se dočetli:

Cílem je přizpůsobit cíle a obsah vzdělávání jednak potřebám osobního, pracovního a občanského života, jednak diferencovaným předpokladům žáků a studentů tak, aby škola poskytovala nejen široký poznatkový základ a praktické dovednosti, ale také příslušné nástroje, univerzálně použitelné, tzv. klíčové kompetence, které v zásadě zahrnují dovednosti komunikovat, pracovat s informacemi, číselnými údaji, pracovat v týmu, učit se

a také všechny nabyté kompetence tvořivým způsobem využívat. (...)

Bude podporována celková změna charakteru výuky na všech stupních škol, tak aby byly využívány a šířeny nové aktivní výukové strategie, zejména projektová výuka a různé formy mezipředmětové integrace, které umožní rozvoj klíčových kompetencí jako nástroje přeměny encyklopedického pojetí vzdělávání.

Znamenalo to totiž, že přístup, který jsme v té době již několik let ve vzdělávání prosazovali, došel sluchu i „nahore“. Autoři *Bílé knihy* přijali cíle debatování za obecné cíle vzdělávání v ČR. Co více, následné rozpracování klíčových kompetencí v *Rámcových vzdělávacích programech* tento trend potvrdilo. Jinými slovy řečeno, cíle vzdělávání a klíčové kompetence RVP (zejména RVP G a RVP ZV) jsou až na drobnosti totožné s cíli vzdělávání prostřednictvím soutěžní rétoriky! Nepodezíráme VÚP či MŠMT z opisování. Ostatně ani my jsme tyto cíle nevymýšleli sami. Opírali jsme se o tradici neorétoriky a kurikulární reformu v Anglii a Walesu ze 70. let. Jedním z přijatelných vysvětlení totožnosti našich výstupů s výstupy VÚP a MŠMT je tak možnost, že toto je prostě rozumný směr rozvoje vzdělávání ve 21. století a tuto rozumnost je možné odkrýt a zdůvodnit.

Pokud tedy máme vysvětlovat cíle vzdělávání metodou soutěžní rétoriky a představit klíčové kompetence, které debatování rozvíjejí, není třeba sahat po odborné debatní literatuře. Stačí si přečíst RVP G, respektive RVP ZV. Přesto stojí za to alespoň cíle ocitovat: *Cíli vzdělávání na gymnáziích je „vybavit žáky klíčovými kompetencemi...“, „vybavit žáky širokým vzdělanostním základem...“ a „připravit žáky k celoživotnímu učení, profesnímu, občanskému i osobnímu uplatnění“.*

Toto jsou i cíle soutěžní rétoriky.

Proč debatování?

Jakkoliv je zbytečné citovat zde jednotlivé klíčové kompetence RVP G či RVP ZV a debatování skutečně řeší až na výjimky prakticky všechny, naskytá se pochopitelně otázka: Pokud jsou zásadní cíle („vybavit žáky klíčovými kompetencemi...“) totožné, proč vůbec volnočasová soutěžní rétorika? Proč „to“ nenechat škole a vzdělávacímu systému? Stručná odpověď zní: Protože ani po dvaceti letech od publikace *Bílé knihy* není zcela zřejmé, jak si v této věci vzdělávací systém vede, a také proto, že si myslíme, že „to“ debatování dělá lépe.

Argument je třeba rozvést. První část tvrzení opíráme zejména o absenci zevrubné analýzy stavu před kurikulární reformou. Je potom obtížné srovnávat, jestli reforma skutečně něco přinesla či přináší. Výsledky mezinárodních srovnávacích šetření PISA ukazují, že dramatický pokles ve všech sledovaných oblastech v šetření z let 2000–2009 vystřídal zřejmé *relativní* zlepšení. Výsledky ostatních zemí se zhoršují ještě rychleji než

ty naše. Národní zpráva šetření z roku 2018 konstatuje, že: „Výsledky kromě stagnace či poklesu neukazují žádný výrazný trend – cíl, ke kterému by školy směřovaly“.

Zadruhé je potřeba podívat se na pravděpodobný koncepční rozdíl vzniku RVP a debatování. RVP je konkrétním řešením zadání a doporučení *Bílé knihy*. Podmínky jeho vzniku vypovídajícím způsobem přibližuje citace *Bílé knihy*: „Cílem je přizpůsobit cíle a obsah vzdělávání“. Šlo tedy o přizpůsobení cílů a obsahu vzdělávání, nikoliv o jejich redefinici. Bez hlubší znalosti procesu tvorby RVP, avšak se znalostí jeho výstupů lze usoudit, že autoři v nemalé míře vycházeli ze stávajících předmětů vzdělávání a jejich cíle, v souladu se zadáním *Bílé knihy*, přizpůsobili novým požadavkům.

Výsledek tak působí spíše polovičatě a nezdá se, že by v běžné praxi došlo ke skutečně revolučním, tj. zásadním a rychlým změnám.

Vznik debatního programu KPDP, a pokud je nám známo i postup zmíněné kurikulární reformy v Anglii, byl obrácený. Nejdříve byly zadány cíle vzdělávání a následně se hledaly nástroje, pomocí nichž se nejlépe podaří těchto cílů dosáhnout. V případě Debatního programu KP nebylo hledání nijak složité. Rétorika jako základní vzdělávací metoda slouží spolehlivě bezmála tři tisíce let. Stačilo ji jen oprášit a vrátit jí její původní argumentativní a vzdělávací smysl. Jádrem našeho argumentu je tak skutečnost, že cíle debatování jsou takřkajíc hmatatelné a dané věci imanentní. Nejde o naplnění nějaké *papírové* povinnosti. Rozvoj a prohlubování kompetencí není jakousi vzdálenou metou zamlženou v soustředných kruzích Bloomovy taxonomie, ale realitou každé debaty. V debatování se nezpracovávají koncepce rozvoje kompetencí, aby se následně hledaly formy, jak je skutečně rozvíjet, kompetence se reálně rozvíjejí. Každou přípravou na debatu, každou debatou. To proto, že *k tomuto účelu debatování vzniklo*.

Zatřetí – debatování, a to už zaznělo, má velmi vysoký motivační náboj. Debatéři se *chtějí* učit.

Začtvrté debatování vyžaduje individuální práci s žáky. Ani zde nejde o nějaký papírový požadavek metodického doporučení. Je to tak, že žáci si o individuální přístup hlasitě říkají. A dostává se jim jej. Současně musí spolupracovat v úzkém kolektivu řešitelského týmu. Ne z důvodů didaktických zásad či direktiv ŠVP, ale proto, že je to pro dosažení *jejich* cílů *výhodné*.

Konečně zapáté, díky principu dlouhodobosti a učení ve spirále mají debatéři dost příležitostí se neustále zdokonalovat. Pokud během uvažovaných tří let absolvují přípravu, realizaci a zpětnou vazbu průměrných 60 debat, *měli by* umět více než jejich vrstevníci, kteří se věci nevěnují vůbec, a jejich kompetence *by měly* být na výrazně jiné úrovni.

Závěrem argumentu, proč klíčové kompetence rozvíjet metodou soutěžní rétoriky, je: Protože máme důvody věřit, že debatování by „to“ mělo dělat lépe, než se

běžně ve školách děje. Analýza ukazuje, že by tomu tak mělo být. Studie tuto hypotézu potvrzují.

Dovednosti a znalosti nepadají shůry

Pohráli jsme si s čísly – kolik času a čemu debatéři věnují. Průměrně motivovaný soutěžní debatér či debatérka v rámci průměrné debatní kariéry absolvuje zhruba 60 debat. Jednoduchým vynásobením množství času vynaloženého na jednotlivé činnosti debaty a počtem absolvovaných debat odhadneme, že takový nevýjimečný žák za svou debatní kariéru věnuje následující čas následujícím činnostem:

- 8 hodin vystupuje před veřejností.
- 40 hodin kriticky naslouchá.
- 12 hodin velmi rychle řeší problémy.
- Vyslechne cca 20 hodin *cílené* zpětné vazby a doporučení ke zlepšování.
- 360 hodin se pod odborným vedením věnuje vzdělávání v oboru kritického myšlení a přesvědčivé argumentace, prezentace, hodnocení informací, nabízí řešení problémů, hájí své názory, kriticky hodnotí názory ostatních, spolupracuje v týmu... atd. atp.
- 600 hodin věnuje vyhledávání, sběru a kritickému čtení informací a vypisování poznámek. Aplikuje argumentační dovednosti a dále se sebevzdělává.
- Metodou kritického a holistického čtení přečte různé druhy textů v rádech tisíců stran...

V debatování v angličtině se toto vše pochopitelně odehrává v angličtině. V debatování se skutečně nečeká, že dovednosti *padají shůry*. Stojí za nimi energie, čas i peníze. Na druhé straně – podle zákona zachování energie toto úsilí přináší výsledky.

Soutěžní rétorika jako oáza argumentačního bezpečí

Jedním z významných důvodů, proč učit prostřednictvím soutěžní rétoriky, je bezpečí. V tom se soutěžní debata od běžného školního prostředí nijak neliší. Přesto nabízí ve srovnání s debatováním standardní výuka diskusí o kontroverzních tezích současnosti spíše méně. Současně je na začátku třetí dekády století zřejmé, že otevřená společenská diskuse je minulostí. Veřejně vystoupit s obhajobou kontroverzní teze, dnes vlastně již jakékoliv teze, vyžaduje větší než malou míru odvahy. Petr Miller v úvodu svého článku píše:

Nevíme, co přesně se se západním světem v posledních dekáдах stalo, něco ale muselo, protože takto dříve nefungoval. Z názorové plurality se stala přítěž, z diskuze ztráta času, z reality nevitáná překážka pokroku, z sedé zakázaná barva a z racionálně argumentujícího oponenta nepřítel lidu, kterého je třeba co nejdříve dostat

ze scény. Místo toho, abychom se upřímně a promyšleně zajímali o nejlepší řešení, střílíme od boku v rytmu aktuálně dominantní ideologie a umlčujeme všechny, kteří si troufnou něco namítat. Lež se při tom všem stala v machiavellistickém duchu tolerovaným nástrojem – účel světí jakýkoli prostředek, i tento.

Soutěžní rétorika nabízí mladým lidem místo, kde mohou diskutovat otevřeně a beze strachu. Místo, kde pravda a racionální argumentace vítězí. Takových míst dnes není mnoho.